

OSMANLI DEVLETİ'NDE DOKUMACI ESNAFI

WEAVING TRADES IN THE OTTOMAN EMPIRE

Ebubekir YILDIRIM

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Programı, ebubekir.yil@gmail.com

Sakarya / Türkiye

ORCID: 0000-0002-0925-1645

ÖZET

Bu çalışma, Osmanlı müesseseleri içerisinde önemli yer edinen esnaflardan dokumacı esnafını konu edinmektedir. Osmanlı müesseselerini incelemeyen Osmanlı'yı gerçeğe uygun bir şekilde tasvir etmek mümkün olmaz. Buradan hareketle gerek iktisadi gerek sosyal ve kültürel alanda önemli bir yere sahip olan dokumacı esnafının özellikleri, dokumacı esnafının çalışanları, dokumacı esnafının üretiminde kullandığı malzemeler ile ürettiği ürünler, dokumacı esnafının gerek loncalardan kaynaklanan, gerekse üretimin kalitesi, ürünün teslimi gibi müşteri memnuniyeti ile alakalı ortaya çıkan hukuki meseleler üzerinde durulmuştur. Dokumacılık mesleğini icra edenlere cullah denildiği, cullahların pirinin Hz. İlyâs olduğu çalışmada tespit edilmiştir. Dokumacı esnafının genellikle küçük atölyelerde ya da evlerinde çalıştıkları, dokumacıların çalışanlarının çıraklık sistemiyle yetiştirildiği, çırakların kalfalığa, kalfaların da ustalığa kadar çıkabildiği görülmüştür. Dokumacı esnafının üretimde kullandığı en önemli malzemelerinin ipek, yün ve pamuk olduğu, bu malzemelerin çeşitli ebat ve büyüklükte olan tezgâhlarda dokunduğu, yine dokuma için iğ, kirman, tarak gibi malzemelere de ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Dokumacıların bu malzemelerle genellikle kilim ve halı dokudukları, bunun dışında da birçok giysi ve eşya da ürettikleri anlaşılmıştır. Dokumacı esnafının gerek lonca uygulamaları, gerek vergi yükümlülükleri ile müşteriden kaynaklı hukuki sorunlarla karşı karşıya kaldıkları, bu sorunların da rekabetin dengelenmesi ve ilgili esnafların haklarını koruması prensibine göre çözüldüğü görülmüştür. Dokumacı esnafının Osmanlı Devleti'ndeki konumu hakkında genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Müesseseleri, Dokumacı Esnafı, Lonca, Cullah, Kumaş

ABSTRACT

This study focuses on weavers, one of the tradesmen who occupied an important place in the Ottoman institutions. Without analysing the Ottoman institutions, it is not possible to depict the Ottoman Empire in a realistic way. From this point of view, the characteristics of the weaver tradesmen, who have an important place in both economic, social and cultural fields, the employees of the weaver tradesmen, the materials used in the production of the weaver tradesmen and the products produced by the weaver tradesmen, the legal issues arising from the guilds of the weaver tradesmen, as well as the quality of production and customer satisfaction such as the delivery of the

product are emphasised. It was determined in the study that those who practised the profession of weaving were called cullahs and the pir of the cullahs was Hz. İlyâs. It was observed that the weavers generally worked in small workshops or in their homes, the employees of the weavers were trained through the apprenticeship system, apprentices could rise to journeyman and journeymen to master. It was understood that the most important materials used by the weavers were silk, wool and cotton, and that these materials were woven on looms of various sizes and dimensions, and that materials such as spindles, kirman and combs were also needed for weaving. It is understood that the weavers generally wove rugs and carpets with these materials, but they also produced many other garments and goods. It has been observed that the weavers faced legal problems arising from guild practices, tax obligations and customers, and these problems were solved according to the principle of balancing competition and protecting the rights of the relevant tradesmen. An attempt has been made to draw a general framework about the position of weavers in the Ottoman Empire.

Keywords: Ottoman Institutions, Weaving Trades, Guild, Cullah, Fabric

GİRİŞ

Türk ve İslam tarihinin oluşu kadar, dünya tarihinin de en büyük ve uzun ömürlü devletlerinden biri kuşkusuz 624 yıl hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti'dir. Bu kadar uzun süre hüküm sürmüş bir devletin müesseselerinin detaylıca incelenmesi o devletin yapısı ve kültürü hakkında doğru kanaatlere varılması açısından elzemdir. Osmanlı Devleti'nin yönetim ve organizasyonunu, askeriye yapısını, ilmiye ve adalet teşkilatını, vakıf sistemini, ticaret hayatını ve esnaflarını incelemeyen Osmanlı'yı gerçeğe uygun bir şekilde tasvir etmek mümkün olmayacaktır. Bu büyük medeniyetin içerisinde yer alan, özellikle de şehir ekonomisinin olmazsa olmazlarından olan esnaf ve bu esnafın teşkilatları ve birimleri ticaretin yanında o şehrin sosyal ve kültürel anlamda da taşıyıcılarıdır. Demirci, fırıncı, oduncu, nalbant, berber, kayıkçı, kasaplar, Osmanlı esnaf kollarından sadece birkaç tanesidir. Osmanlı esnaf birimlerinden olan dokumacılar da gerek iktisadi hayatta gerek sosyal ve kültürel alanda önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada dokumacı esnafının Osmanlı'daki özellikleri üzerinde duracağız.

Bir tarih ve dönem sınırlamasına gitmeden dokumacılık mesleği ile uğraşan dokumacı esnafının nitelikleri, dükkânları, örgütlenmeleri, usta, kalfa, çırak gibi bu meslekte çalışanlar gibi konuları ele alarak dokumacı esnafının Osmanlı Devleti'ndeki konumu hakkında genel bir çerçeve çizilmiştir. Böylece Osmanlı esnaf teşkilatı içerisinde önemli bir yere sahip olan dokumacı esnafının yapısal özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada dokumacı esnafının icra ettiği dokumacılık işinin nasıl yapıldığına, buna bağlı olarak bu mesleğe icra ederken kullanılan pamuk, ipek, yün, boya gibi malzemelerin niteliğine ve çeşitlerine kısaca değinilmiştir. Çalışma dokumacı esnafının yapısal özellikleri ile sınırlandırılmıştır.

Dokumacı Esnafı

Esnaf denildiğinde akıllara büyük nakdi sermayesi olmayan, ticari faaliyetini emeğiyle, yani kol ve kas gücüne dayalı olarak sürdüren, kazancı da ancak kendisini geçindirmeye yetecek kadar olan küçük işletmeler gelmektedir. Osmanlılar'da esnaf, el sanatları ile uğraşanlar, geçimini mal ve hizmet üretimi, alım ve satımı ile sağlayanlar olarak tanımlanmaktadır.¹ Osmanlılar'daki esnaf yapılanmasının günümüzdeki esnaf yapılanması ile çok fazla farklılığının olmadığı söylenebilir. Bu çalışmada Osmanlı esnafından dokumacılar üzerinde durulacaktır. Dokumacılık sadece Osmanlı Devleti'nde değil, yüzyıllar boyu bütün Türk devletlerinde de var olan yaygın bir meslek idi. Osmanlı Devleti'nde bu mesleği icra edenlere cullah denirdi. Türkler ise yaygın olarak çulha olarak kullanırlardı.

¹ Ahmet Kal'a, "Esnaf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mayıs 2023).

Evliya Çelebi seyahatnamesinde bu meslek kimi yerde cullah² olarak geçmekte iken kimi yerde de çulha³ olarak geçmektedir. Cullah kelime anlamıyla ören, dokuyan anlamındadır.⁴ Her iş kolunun bir piri bulunmaktadır. Terzilerin piri Hz. İdris, çiftçilerin piri Hz. Adem, demircilerin piri Hz. Davud, hekimlerin piri Hz. Lokman, debbağların piri Ahi Evran'dır.⁵ Evliya Çelebi cullahların pirinin Hz. İlyâs olduğunu belirtmektedir.⁶ Küçük atölyelerde ya da evlerde çalışan dokumacı esnafının emeği ön plandadır.

Dokumacı Esnafının Çalışanları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, dokumacılık önemli bir zanaat dalı ve ekonomik faaliyet olarak kabul ediliyordu. Dokumacı esnafı, çeşitli dokuma teknikleri kullanarak kumaşları üretiyor ve ticaretini yapıyordu.⁷ Genellikle küçük atölyelerde ya da evlerinde çalışırlardı. Çalışanlar ise aileden ya da akrabalardan seçilirdi. Kadınlar bu sektörde aktif olarak bulunurlardı.⁸

Dokumacıların çalışanları, genellikle çıraklık sistemiyle yetiştirilirdi. Bir çırak, ustasının yanında çalışmaya başlar ve mesleki becerilerini geliştirirken, ustasının bilgi ve becerilerini edinmeye çalışırdı. Çıraktan öncelikle ustasına itaat etmesi, dokumacılık mesleğinin inceliklerini öğrenmesi ve mesleğin kurallarına bağlı olması beklenirdi.⁹ Görüldüğü üzere çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa bir basamak zinciri vardı. Dokumacı ustası işi hazırlar, kalfa ve çıraklar da işi yerine getirirlerdi.¹⁰ Çıraklar belirli sürelerin geçmesi, yeteri derecede bilgi ve tecrübe kazanması halinde kalfa olur, buradan da usta olarak dükkân açma yetisine sahip olurlardı. Dokumacılık mesleğinde ulaşılacak en üst makam ustalıktı.

Bir kalfanın mesleğinde usta olabilmesi için mesleğini hakkıyla yapması, ustası tarafından da kalfanın mesleğini hakkıyla yaptığının idare heyetine bildirilmesi gerekirdi. İdare heyeti tarafından kalfanın ustalığa kabul edilmesine dair tören yapılacağı kararı alınırdı. Bu törende protokol hazır bulunur, ziyafet çekilir, sonrasında da dualar edilirdi. Kalfanın ustası tarafından usta olacak kalfaya nasihat edilirdi. En sonunda kalfanın ustası peştamalını çıkararak kalfaya ustalık peştamalını bağlar ve dua edilerek törene son verilirdi.¹¹

Dokumacı esnafının yanında çalışan en alt kademedeki kişilere çırak denilmekteydi. Dokumacılık mesleğinde işe başlayacak olan çocuğa öncelikle loncada bir tören düzenlenir ve lonca kethüdası çocuğa öğütlerde bulunurdu.¹² Dokuma esnafının çalışanlarının bazıları dokuma tezgahında, bazıları da kumaşların boyanmasında ya da süslenmesinde çalışırlardı. Bu şekilde uzmanlaşma da gerçekleşirdi.¹³ Çıraklık yaparak başlanan bu meslekte bir çırak kendisini iyi bir şekilde yetiştirirse kalfalığa, oradan da ustalığa kadar çıkılabılırdi. Çıraklıkta üç sene çalışıldıktan sonra kalfalığa yükselme söz konusu idi.¹⁴ Usta dükkânda ya da atölyede çalışanları koruyup gözetir, eğitimleriyle de ilgilenirdi¹⁵.

² Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini, haz. Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), I/ 237-238-314.

³ Çelebi, *Seyahatname*, 334-335.

⁴ Feridun Emecen, "Cullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 22 Mart 2023).

⁵ Kal'a, "Esnaf".

⁶ Çelebi, *Seyahatname*, 238.

⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Zanaatkarları*, (İstanbul: Alfa Tarih, 2017), 86-92.

⁸ Faroqhi, *Osmanlı Zanaatkarları*, 18-19.

⁹ Ömer Demirel, "Osmanlı Esnafı (1750-1850)", *Türkler* 14 (2002), 253.

¹⁰ Mithat Gürata, *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*, (Ankara: Tisa Matbaacılık, 1975), 113.

¹¹ Gürata, *Unutulan*, 113-115; Kal'a, "Esnaf", 424.

¹² Cafer Çiftçi, "Müşteri Memnuniyeti, Kalite ve Osmanlı Esnafı", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/7 (2004/2), 24.

¹³ Faroqhi, *Osmanlı Zanaatkarları*, 149-150.

¹⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 52.

¹⁵ Faroqhi, *Osmanlı Zanaatkarları*, 87-88.

Dokumacı esnafı yapmış olduğu iş karşılığında belirli bir ücret alırdı. Görüldüğü üzere Osmanlı dokumacı esnafı sıkı bir çalışma prensibine bağlı kalarak ürettiği kumaşlar ile devletin sosyal ve iktisadi hayatında önemli bir yere sahip olmuştur.

Dokumacı Esnafının Malzemeleri

Dokumacı esnafı çeşitli malzemeler kullanarak kumaş üretirlerdi. Bu malzemelerden en önemlileri ipek, yün ve pamuktur. İpek gerek Osmanlı'da gerekse diğer devletlerde değerli bir ticari malzeme olarak görülürdü. İpek böceklerinden elde edilen iplikler ile şık ve değerli kumaşlar üretilirdi.¹⁶ İpekli kumaşlar başta Bursa olmak üzere İstanbul, Bilecik, Konya, Menemen, Edirne, Musul, Şam, Halep ve Bağdat'ta da üretilirdi.¹⁷ Yün de Osmanlı dokumacı esnafının kullandığı diğer bir malzeme idi. Yünlerden elde edilen kumaşlar, dayanıklı olup özellikle kış aylarında sıcak tutma özelliği olduğundan kışlık kumaşların üretilmesinde kullanılırdı.¹⁸ Yünlü kumaşlar hayvancılığın yoğun olduğu Ankara, Koçhisar, Erzincan, Erzurum, Antalya gibi Anadolu şehirlerinde üretilirdi.¹⁹ Pamuktan elde edilen kumaşlar da Osmanlı dokumacı esnafının kullandığı bir diğer malzemeydi. Pamuk da Adana, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Antalya, Halep, Bağdat gibi şehirlerde üretildiğinden temini de ipeğe göre daha kolaydı.²⁰

Dokuma işi için gerekli olan ipliklerin boyanması gerekirdi. Boyama işi ayrı bir meslek idi. Dokuma sanayisinin gelişmiş olduğu yerlerde ayrıca boyacılık mesleği de gelişmişlik gösteriyordu.²¹

Dokuma için gerekli olan malzemelerden bir diğeri de iplikleri dokumak için dokuma tezgahları idi. Kumaşlar tezgahlarda dokunurdu. Dokumacıların tezgâhları çeşitli büyüklükte olabilirdi. Dokunacak kumaşın cinsine göre tezgâhların tarak ve mekik ölçüleri farklılık gösterirdi.²² Yine dokuma için iğ, kirman, tarak gibi malzemelere de ihtiyaç duyulurdu.²³

Dokumacı Esnafının Ürünleri

Dokumacılık gerek Osmanlı devletinde gerekse yüzyıllar boyu bütün Türk devletlerinde çok yaygın olan bir meslek idi. Dokumacıların ürettikleri en önemli ürün kilim ve halıydı. Bir diğer önemli ürün ise kaba yün ya da kıldan yapılan önu açık bir üstlük olan "aba" idi.²⁴ Yelek, cübbe, takke gibi giysilerin yapıldığı ince kumaş ise arakiye olarak adlandırılmaktaydı.²⁵ Dokumacıların ürettiklerinden bir diğeri ise ipekten ya da ipek ve pamuk karışımından yapılan atlas idi. Yine basma kumaşından kadın şalvarı, antari, gecelik gibi giysiler yapılırdı.²⁶

Dokumacı esnafı yüzyıllar boyunca toplumun hemen hemen tüm ihtiyaçlarını giderecek ürünler üretmekle kalmamış aynı zamanda motifleri ile de bir kültür inşa etmişlerdir.

¹⁶ Nebi Bozkurt, "İpek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Erişim 3 Haziran 2023).

¹⁷ Kevser Gürçan Yardımcı, "Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler", *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* 2/1 (Ağustos 2016), 222-226.

¹⁸ Gürçan Yardımcı, "Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler", 222-226.

¹⁹ Gürçan Yardımcı, "Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler", 224-226.

²⁰ Nebi Bozkurt, "Pamuk" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Erişim 3 Haziran 2023).

²¹ Muzaffer Tepekaya – Zafer Atar (ed.), *Geçmişten Günümüze Manisa* (Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Basımevi, 2018), 539.

²² Emecen, "Cullah".

²³ Dilber Yıldız, "Dokumanın Tarihsel Süreçte Başlangıcı ve Gelişimine Genel Bir Bakış", *Hars Akademi* 5/1 (2022), 267.

²⁴ Mustafa Oğuz Gök, "Kahramanmaraş Aba Dokumacılığı", *Akademik Bakış Dergisi* 63 (Eylül-Ekim 2017), 287.

²⁵ Ahmet Aytaç, "Ahilikte Geçen Dokumacılıkla Alakalı Mesleklere Dair", *SUTAD* 46 (Ağustos 2019), 319.

²⁶ Aytaç, "Dokumacılıkla Alakalı Meslekler", 320-321.

Dokumacı Esnafının Hukuki Sorunları

Osmanlı esnafları, ticaretlerini yaparlarken bir takım hukuki sorunla karşılaşabilirlerdi. Osmanlı ekonomik sisteminin ana hedefi üretimin hacmini ve istikrarını korumak, üretim ve tüketimi belirli bir dengede tutmak, kısıtlı olan ve nakliyesi maliyetli olan hammaddelerin düzenli bir şekilde esnaflar arasında dağıtımını sağlamaktı.²⁷ Osmanlı dokumacı esnafı da lonca düzenlemeleri, vergi yükümlülükleri ile müşteriden kaynakları sorunlarla ilgili hukuki süreç yaşayabilirdi.

Osmanlı Devleti'nde esnaf sistemi içerisinde yer alan loncalar mesleki faaliyetlerin düzenlenmesinde, rekabeti dengelemede ve ilgili esnafların haklarını korumada görevliydi.²⁸ Bir dokumacı esnafı daha önceden ölçüleri belirlenenden daha kısa ya da dar bir kumaş dokursa loncanın şeyhi o dokumacının kumaşını keser ve diğer esnafların da ibret alması için o kumaş parçasını diğer esnaflara dağıttırdı.²⁹

Dokumacı esnafı ticari faaliyetleri neticesinde elde ettiği kazanç üzerinden vergilendirilirdi.³⁰ Bazen vergilerin miktarları ve kazançlarının vergilerinin ödenmesi süreci ile ilgili konularda sorun yaşayabiliyorlardı. Örneğin dokumacılık mesleğinin en önemli hammaddelerinden olan ipek ile ilgili mükerrer vergi alınmaması davaya konu olmuş ve Bab Mahkemesi bu talebi haklı bulmuştur.³¹ Yine müşterilerden kaynaklı oluşan malın kalitesi, fiyat anlaşmazlıkları ya da malın teslimiyle ilgili konular da dava konusu olabiliyordu.³² Dokumacı esnafı faaliyet izinleri için de başvurularda bulunabiliyordu. Köstendilli Tahir Efendizade Abdullah Atif Efendi'nin talebiyle kumaş dokumasına izin verildiğini de yine mahkeme kayıtlarından görebilmekteyiz.³³

Osmanlı dokumacı esnafı karşılaştıkları hukuki sorunları gerek lonca teşkilatı içerisinde, gerekse mahkemelere başvurarak geleneklere göre ya da nizamnamelere göre çözüme kavuşturuyorlardı.

SONUÇ

Osmanlı müesseselerini incelemeyen Osmanlı'yı gerçeğe uygun bir şekilde tasvir etmek mümkün olmaz. Buradan hareketle gerek iktisadi gerek sosyal ve kültürel alanda önemli bir yere sahip olan dokumacı esnafının özellikleri, dokumacı esnafının çalışanları, dokumacı esnafının üretiminde kullandığı malzemeler ile ürettiği ürünler, dokumacı esnafının gerek loncalardan kaynaklanan, gerekse üretimin kalitesi, ürünün teslimi gibi müşteri memnuniyeti ile alakalı ortaya çıkan hukuki meseleler üzerinde durulmuştur.

Dokumacı esnafı genellikle küçük atölyelerde ya da evlerinde çalıştıkları, çalışanların aileden ya da akrabalarından seçildiği, kadınların bu sektörde aktif olarak yer aldıkları önemli bulgulardandır. Dokumacının yanında işe başlayan bir çıraktan öncelikle ustasına itaat etmesi, dokumacılık mesleğinin inceliklerini öğrenmesi ve mesleğin kurallarına bağlı olmasının beklendiği, mesleğin sıkı kuralları olduğu, yine bazı çalışanların dokuma tezgâhında, bazılarının da kumaşların boyanmasında ya da süslenmesinde çalıştırılmalarından detaylı bir iş bölümünün de olduğu ortaya çıkmıştır.

²⁷ Mehmet Genç, "Klasik Osmanlı Sosyal-İktisadi Sistemi ve Vakıflar", *Vakıflar Dergisi* 42 (2014), 10-12.

²⁸ Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, 58-59.

²⁹ Mustafa Demirci, "İslamda Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri", *İstem Dergisi* 1/2 (2003), 141.

³⁰ Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler", *Belleten Dergisi* 52/203 (Ağustos 1988), 512; Abdullah Sami Tekin, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti İktisadi ve İçtimai Düzeninde Vergi Sistemi", *ATAD* 1/1 (2019), 61.

³¹ Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil (1096-197/1685-1686), haz. İstanbul 2010 Avrupa kültür Başkenti Ajansı ve İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Ortaklığı, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 584.

³² Halil İnalçık – Bülent Arı, "Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık'ın Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/6 (2005), 48-49.

³³ İstanbul Mahkemesi 154 Numaralı Sicil (1237-1246/1822-1831), haz. İBB Kültür A.Ş. ve Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ortaklığı, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 304.

Dokumacılık mesleğini icra edebilmek için ipek, yün ve pamuğa ihtiyaç duyulduğu, çeşitli ebat ve büyüklükte olan tezgâhlarda dokuma işinin gerçekleştirildiği, yine dokuma için iğ, kirman, tarak gibi malzemelere de ihtiyaç duyulduğu, birçok unsurun bir araya gelmesiyle ancak bu mesleğin icra edilebileceği tespit edilmiştir.

Dokumacı esnafının gerek lonca uygulamaları, gerek vergi yükümlülükleri ile müşteriden kaynaklı hukuki sorunlarla karşı karşıya kaldıkları, bu sorunların da rekabetin dengelenmesi ve ilgili esnafın haklarının korunması prensibine göre çözüldüğü görülmüştür. Mahkemeye intikal eden konuların da yine bu prensibe uygun çözüme kavuşturulduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKLAR

Aytaç, A. (2019). Ahilikte Geçen Dokumacılıkla Alakalı Mesleklere Dair, *SUTAD*, 46, 317-328.

Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil (1096-197/1685-1686), haz. İstanbul 2010 Avrupa kültür Başkenti Ajansı ve İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Ortaklığı. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010. <https://www.kadiscicileri.org/index.php>

Bozkurt, N. (2000). “İpek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi: 3 Haziran 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ipek>

Bozkurt, N. (2019). “Pamuk” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 3 Haziran 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/pamuk>

Çelebi, E. (1996). *Seyehatname*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini, haz. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman -Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, I. Basım, 1996.

Çiftçi, C. (2004). “Müşteri Memnuniyeti, Kalite ve Osmanlı Esnafı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(7), 17-34.

Demirel, Ömer. “Osmanlı Esnafı (1750-1850)”, *Türkler* 14 (2002), 253-263.

Demirci, M (2003). İslamda Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri, *İstem Dergisi* 1(2), 129-145.

Emecen, F (1993). Cullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 22 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cullah>

Ergenç, Ö. (1988). XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler”, *Belleten Dergisi* 52(203), 501-534.

Faroqhi, S.(2017). *Osmanlı Zanaatkarları*. İstanbul: Alfa Tarih, 1. Basım.

Genç, M. (2014). Klasik Osmanlı Sosyal-İktisadi Sistemi ve Vakıflar, *Vakıflar Dergisi* 42, 9-18.

Gök, M. O. (2017). Kahramanmaraş Aba Dokumacılığı, *Akademik Bakış Dergisi*, 63, 276-189.

Gürata, M. (1975). *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*. Ankara: Tisa Matbaacılık.

Gürcan Yardımcı, K. (2016). Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 2(1), 219-241.

İnalcık, H., ve Arı, B. (2005). Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3(6), 27-56.

İstanbul Mahkemesi 154 Numaralı Sicil (1237-1246/1822-1831), haz. İBB Kültür A.Ş. ve Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ortaklığı. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010. <https://www.kadiscicileri.org/index.php>

Kal'a, A. (1995). “Esnaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/esnaf>

Kütükoğlu, M. S. (2020). *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı.

Tepekaya, M., ve Atar, Z. (2018). (ed.), *Geçmişten Günümüze Manisa*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Basımevi.

- Tekin, A. S. (2019). Klasik Dönem Osmanlı Devleti İktisadi ve İctimai Düzeninde Vergi Sistemi, *ATAD*, 1(1), 51-71.
- Yıldız, D. (2022). Dokumanın Tarihsel Süreçte Başlangıcı ve Gelişimine Genel Bir Bakış, *Hars Akademi*, 5(1), 256-293.